

התייחסות הרב לשאלות העוסקות בסגולות או במיסטיקה

הרב שמואל אברהם

ה. מבוא

ו. האם יש בכלל אמת בעולם המיסטיקה?

ז. שלוש קטגוריות שונות ביחס לאמונות הרווחות בציבור

ח. סיכום

א. מבוא

מעשה בידיד שלי שחזר בטיסה מחו"ל. יחד עמו היה במטוס איש עסקים דתי ממרכז הארץ. בשיחה שהתפתחה ביניהם שיתף איש העסקים שהוא חוזר מאירופה מעיירה שסמוכה לקבר של רב צדיק גדול. הוא החליט להקים שם בית מלון כשר, עוד מעט הוא יארגן נסיעה של קבוצת רבנים לישועות, בעוד מספר חודשים יבחרו תאריך מיוחד שבו תהיה סגולה לעלייה לקבר, וזהו, מתחילים להריץ את זה לתודעה של כולנו ובעקבות זאת את המכירות.

מה עלינו כרבנים לעשות לנוכח תופעות מעין אלו? האם עלינו לקום ולמחות או שמא דווקא להעלים עין, אולי דווקא לעודד אם אנו רואים שהדבר תורם לחיזוק יראת השמים ועבודת התפילה אצל השומע (בלי להיכנס לשאלת יציאה מהארץ)?

אבל לא רק תפילות בקברי צדיקים, שלגביהן יש מקור איתן וברור בדברי חז"ל; נפשו של האדם מורכבת היא, ובמהלך סערות החיים וקורות היום-יום נפגש הוא עם אתגרים, משברים, ודברים נוספים הטורדים את מנוחתו. על אף ההתפתחות של האדם והשימוש ההולך וגדל בכוחות הטבע ובטכנולוגיה עבור שיפור חיי האדם, פעמים רבות עומד האדם חסר אונים מול מצבים קשים כגון אובדן ואבל, פחדים לגבי מצבו הבריאותי, פרנסתו ומצבו האישי והמשפחתי. האדם מחפש "משהו להיאחז בו".

סביב זה נוצר עולם שלם של אמונות שרווחות בציבור, חלקן נכונות ומבוססות, אבל על חלק ניכר מהן ניתן לומר שהן בגדר "אמונות תפלות" או אמונות שמקורן וטיבן אינם ברורים. לדוגמה: לנקוש על השולחן, לומר "טפו טפו", לתת משקל עצום לחלומות או "מסרים" שלדעתו נשלחו לו משמים, וכיוצא בזה. כולנו מכירים את זה, וכמובן גם הרב פוגש זאת אצל הציבור.

ככלל, כל ההתייחסויות לחששות נסתרים ולעולמם של הנפטרים מן העולם, מורכבות ורגישות מאוד בעיני בני האדם.¹ סביב זה אנו מוצאים פדיונות נפש, תיקונים שונים, וסגולות שהציבור חשוף אליהן ונוהה אחריהן.

כיצד על הרב להתייחס לנושא זה? האם עליו למחות ולחנך את הציבור לא ללכת שולל אחרי זה? האם עליו לעודד אותם אם זה מושרש אצלם או שמא להעלים עין?

נושאים אלו רחבים ורגישים ודורשים מחשבה ורגישות רבה. במאמר זה ננסה לתת קו מנחה בעיקר ביחס לשאלות הנוגעות לאמונות שבעיני השואל נחשבות מאוד ובעיני הרב מקורן אינו ברור ולעיתים אף בעייתית. אך כאמור יש במה שיבואר כעת תועלת וקריאת כיוון לנושאים נוספים, כגון התייחסות לפתרון חלומות, עין רעה וכדומה.

ב. האם יש בכלל אמת בעולם המיסטיקה?

לפני שניתן לענות כיצד יש להתייחס מבחינה חינוכית לתופעת האמונות "התפלות", נראה שעלינו לברר אם יש בכלל אמת בהן, או שכל העוסקים בזה אינם אלא אוחזי עיניים או פתיים בלבד. בירור דבר זה נחוץ על מנת לגבש דעה בנושא.

1 לאורך דורות רבים עניין זה היה חשוב ומשמעותי בעיני בני האדם, כמו שנראה מדברי הרש"ל שהתיר לומר לגוי להדליק נר של יארצייט בבין השמשות, והחשיב זאת לדבר שהאדם טרוד ונחפז עליו, והביאו להלכה המשנה ברורה, סימן רסא ס"ק טז. ובדומה לזה כתב הביאור הלכה בסימן תקיד סעיף ה ד"ה נר בשם תשובת כתב סופר שיש להתיר הדלקת נר יארצייט ביום טוב מפני שזה לכבוד אבותיו. ועיין התייחסות מאלפת למורכבות הדבר בנוגע למנהג ה"זכור" בספרו של הרב משה לוונהנטל "שררה שהיא עבדות".

1. דעת הרמב"ן בעניין העולם המיסטי

בתורה מובא:²

כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת פְּתוּעֵבֶת הַגּוֹיִם הָהֵם. לֹא יִמָּצֵא בְּךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֶסֶם קְסָמִים מְעוֹנָן וּמִנְחָשׁ וּמִכֹּשֶׁף. וְחֵבֶר חֶבֶר וְשֹׂאֵל אוֹב וְיִדְעֹנִי וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים. כִּי תוֹעֵבֶת ה' כָּל עֲשֵׂה אֱלֹה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֶת הָאֵלֹה ה' אֱ-לֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֵיךָ. תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱ-לֹהֶיךָ.

ופירש שם הרמב"ן:

ועתה דע והבן בעניני הכשפים, כי הבורא יתברך כאשר ברא הכל מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם כאשר הוא מנוסה בחכמת האיצטגנינות, ועשה עוד על הכוכבים והמזלות מנהיגים מלאכים ושרים שהם נפש להם... ועשה כן, להיות הוא יתברך שמו מהשנא עדניא וזמניא (-משנה העיתים והזמנים), קורא למי הם לעשות בהם כרצונו, והופך לבקר צלמות, מבלי שינוי טבעו של עולם, ושיעשו הכוכבים והמזלות מהלכם כסדרן.

מה שנזכר ברמב"ן מכונה בימינו אסטרולוגיה, כלומר למידת השפעת כוכבי השמים על העולם שלנו הגשמי, השפעה הנעשית באופן סגולי. לדברי הרמב"ן האסטרולוגיה היא אמיתית ונכונה, ואף נחשבת לחלק מטבעו וממהלכו של העולם.

אבל עניין הכשפים הוא אחר, כמובא בהמשך דבריו:

סוד הכשפים וכחם שאמרו בהם (חולין ז:): שהם מכחישים פמלייא של מעלה, לומר שהם היפך הכחות הפשוטים והם הכחשה לפמלייא בצד מהצדדין, ועל כן ראוי שתאסור אותם התורה שיונח העולם למנהגו ולטבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו. וגם זה מטעמי איסור הכלאים, כי

יבואו מן ההרכבות צמחים יעשו פעולות נכריות יולידו שינויים ממנהגו של עולם לרע או לטוב, מלבד שהן עצמן שינוי ביצירה.

לדברי הרמב"ן, הכשפים הם התערבות שלילית בטבעו ובמהלכו של העולם. התערבות זו נעשית באופן סגולי. לדברי הרמב"ן, התורה אסרה על כך מפני שהשפעת הכשפים נועדה ליצור התערבות שלילית שמנוגדת לטבע, בדומה לאיסור כלאיים שנועד למנוע יצירת מינים שלא היו בעולם לפני כן.

ומוסיף הרמב"ן שם להסביר שעל אף שמדע הכוכבים נכון ואמיתי, התורה אינה ממליצה להתעסק בזה. אלא:

"תמים תהיה עם ה' א-להיך" שנייחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו רצוני לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים, אבל אם נשמע דבר מהם נאמר הכל בידי שמים, כי הוא אלהי האלהים עליון על הכל היכול בכל משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל. ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו".

ועיין שם ברמב"ן באריכות רבה והוכחות רבות לכך שכל דברים אלו הם אמת לאמיתה.

2. דעת הרמב"ם בנושא זה

אבל לא כולם סברו שכישוף, מעוננים וקוסמים הם דברים אמיתיים. וכבר רמז אליהם הרמב"ן (שם): "ורבים יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל, כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה. ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים. ורבותינו גם כן יודו בהם... כי הנחשים שורש דבר נמצא בהם ולכן היה לישראל טענה במניעה מהם". למי הרמב"ן מתכוון בדבריו אלו ונאלץ לסתור את דבריו?

כנראה כוונתו לדברי הרמב"ם שביאר בהלכות עבודה זרה את עניינם של המעוננים המכשפים והקוסמים וחובר חבר וידעוני שנזכרו באותה בפרשה, וסיים וכתב על כך:³

ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי כוכבים הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהגו אחריהן, ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן, שנאמר "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל", ונאמר "כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן" וגו', כל המאמין בדברים האלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה אבל התורה אסרתן אינן אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה, אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינם דברי חכמה אלא תהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן, ומפני זה אמרה תורה כשהזירה על כל אלו ההבלים "תמים תהיה עם ה' א-להיך".

יש לציין שהרמב"ם ממשיך בקו החשיבה הרציונליסטי שלו גם בתחומים נוספים, כפי שהשמיט את איסור אכילת שום בצל וביצה שאיסורם משום רוח רעה, וכן השמיט את איסור אכילת בשר ודגים שנזכר בגמרא⁴ שאיסורם משום דקשה לדבר אחר, כלומר צרעת. וכן פירש שאיסור הנחת אוכלין תחת המיטה אינו נובע מחשש רוח רעה אלא מחשש שמא נפל לתוך התבשיל דבר המזיק ויבוא לאוכלו.⁵

3. הקושיות על הרמב"ם

מלבד הראיות הרבות שנזכרו בדברי הרמב"ן לכך שהאסטרולוגיה היא אמת, שרובן עוסקות בפירושי פסוקי התורה, נראה שאף חז"ל סברו שיש אמת בדברי החוזים

3 הלכות עבודה זרה פרק יא הלכה טז.

4 פסחים עו ע"ב.

5 עיין בית יוסף, יורה דעה, סימן קעט סעיף ה.

בכוכבים. כך עולה בעליל מדברי הגמרא במסכת שבת⁶ שהביאה כמה מעשים הקשורים ישירות לחוזים בכוכבים, ורואים שם שחז"ל החשיבו דבריהם לאמיתיים ונכונים. אף תוס'⁷ כותבים שהטלת גורל וראייה בכוכבים הם עניין אחד, ויוצא שיש אמת גם בהטלת גורלות. ואף ישנו חג שנקרא על שם הטלת פור הוא הגורל - חג הפורים. וכן מצאנו חשש לרוח רעה שנזכר בכמה מקומות בגמרא.⁸

אף יש להקשות על הרמב"ם מהתורה עצמה, שהרי בתורה מסופר על מעשים לא טבעיים שנעשו על ידי החרטומים. ואמנם, הרמב"ם הרגיש בזה וכתב⁹ שהחרטומים פעלו רק באחיזת עיניים, אבל אין זה פשט המקראות. ומה לנו יותר מסיפור שאול שהעלה את שמואל באוב ודיבר עמו, ומעשה זה נראה מפשוטו של מקרא שקרה באמת,¹⁰ וכן משמע מדברי הגמרא.¹¹

נוסף על כך, הבית יוסף¹² הביא תשובה המיוחסת לרמב"ן¹³ שהאריך לחלוק על דברי הרמב"ם, וכן הביא אחר כך מהנימוקי יוסף¹⁴ דברים ברוח זו.

4. דעת הגאון מוילנא והמסקנה העולה מביור זה

בין גדולי האחרונים מצאנו התייחסות חריפה במיוחד לסוגיה זו בדברי הגאון מוילנא, השוללת לחלוטין את גישתו הרציונליסטית של הרמב"ם. שולחן ערוך כתב:¹⁵

-
6	קנו ע"א-ע"ב.
7	שם ד"ה כלדאי.
8	שבת קח ע"ב; יומא עז ע"ב, ועוד.
9	ספר המצוות, לא תעשה לב.
10	עיינ בפירוש הרד"ק (שמואל א סוף פרק כח) שהביא מחלוקת בין הגאונים בעניין זה. וכן עיין בתשובת הרשב"א (חלק א סימן תיג). ובשו"ת יביע אומר (חלק א סימן יט בהערה) ציין לכל הנ"ל ומשמע שמצדד בדעה שלא הייתה זו אחיזת עיניים. ואכמ"ל.
11	חגיגה ד ע"ב.
12	יורה דעה סימן קעט.
13	סימן רפג.
14	סנהדרין טז ע"ב בדפי הרי"ף.
15	יורה דעה, סימן קעט סעיף ו.

מי שנשכו עקרב מותר ללחוש עליו, ואפילו בשבת, ואף על פי שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו, כדי שלא תטרף דעתו עליו.

על כך העיר הגר"א על אתר שמקור דבריו בדברי הרמב"ם

אבל כל הבאים אחריו חלקו עליו שהרי הרבה לחשים נאמרו בגמרא והוא נמשך אחר הפלוסופיא הארורה ולכן כתב שכשפים ושמות ולחשים ושדים וקמיעות הכל הוא שקר אבל כבר הכו אותן על קדקדו שהרי מצינו הרבה מעשיות בגמ' ע"פ שמות וכשפים... והרבה כיוצא ואמרו (בספ"ד מיתות חולין ז' ב') למה נקרא שמן כשפים כו' והתורה העידה ויהיו תנינים וע' זוהר שם וכן קמיעין בהרבה מקומות ולחשים רבו מלספר. והפלוסופיא הטתו ברוב לקחה לפרש הגמרא הכל בדרך הלציי ולעקור אותם מפשטן וח"ו איני מאמין בהם ולא מהם ולא מהמונם אלא כל הדברים הם כפשטן אלא שיש בהם פנימיות לא פנימיות של בעלי הפלוסופיא שזרקין אותו לאשפה שהם חצוניות אלא של בעלי האמת.¹⁶

לסיכום, נראה שלדעת רוב חכמי ישראל יש אמת בהרבה מענייני המיסטיקה, הכישוף, וקל וחומר בענייני אסטרולוגיה, מלבד דעת הרמב"ם הסובר שכל זה הבל ואחזית עניינים. מנגד, ברור שאף החולקים על הרמב"ם יודו שלא כל ענייני האמונות התפלות נכונים הם.

ג. שלוש קטגוריות שונות ביחס לאמונות הרווחות בציבור

הואיל וכך הדבר לפי רוב גדולי ישראל, נראה שעל הרב לחלק את התייחסותו לנושאים אלו לשלוש קטגוריות:

1. מנהגים שיש בהם איסור, כגון חוקות הגויים או משום "בחוקותיהם לא תלכו"

במנהגים שיש בהם איסור גמור או אפילו חשש איסור, חובה על הרב לחנך את

16 ואמנם מצאנו שהגר"א הוא מהמחמירים ביותר בענייני רוח רעה, כמובא בספר מעשה רב שהגר"א היה אוסר לאכול מאכל שנגעו בו לפני נטילת ידיים, וכן אסר אוכלין שהיו תחת המיטה, ועוד.

הציבור להימנע מהם, ואף למחות בעת הצורך. הרי אלו הלכות מפורשות בתורה ובחז"ל. רוב ההלכות הקשורות לנושא זה מובאות בשולחן ערוך יורה דעה בסימנים קטז וקעח, וכן יש לציין גם להלכות נוספות הקשורות ל"רוח רעה" או זמנים שבהם המזל רע.

2. מנהגים שאין בהם תועלת כלל וכן אין בהם איסור הלכתי

סוג מנהגים זה רווח ביותר. הרב פוגש דברים שאין להם מקור בהלכה אך בעיני האדם ששואל את הרב "ברור" שיש בזה איסור או חשש סכנה.

הגישה שיש לענ"ד לנקוט בעניין זה היא זו: הרב צריך לשקול מה תהיה תוצאת שלילת המנהג הזה: אם שלילת המנהג תתקבל בקלות, ואף תקל על השואל שחשש לפני כן וכעת התברר לו שאין אמת בחששותיו - על הרב לשוחח עמו ולהעמידו על אמיתת הדברים. לענ"ד זו הדרך הנכונה ביותר בדורנו, שבו התפתחה החשיבה הביקורתית ובו דברים מיסטיים נתפסים כדבר מוזר ורדוד.

אך אם הרב מתרשם שהדבר מונח בנפשו של השואל - לדעתי על הרב להעלים עין ולענות לשואל לפי תפיסת עולמו של השואל, מתוך הנחה שמדובר בדברים אמיתיים ורציניים. אין הרב צריך "להעמיד פנים" אלא לענות לגופה של שאלה, בלי להאדיר ולהכביר מילים אך מבלי לגרוע ולזלזל.

אף שלדעתי הבחנה זו ברורה ואינה צריכה ראייה, לא אימנע מלהביא לזה ראייה נפלאה מדברי אחד מגדולי ישראל.

בגמרא¹⁷ נזכר איסור "זוגות" כדבר שיש בו סכנה, עד כדי שאמרו שם: "לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי, ולא יקנח תרי, ולא יעשה צרכיו תרי". משום כך נאלצו לתת הסברים שונים מדוע אין איסור לשתות ארבע כוסות בליל הסדר, ואילו כיום לא ראינו שחוששים לזה כלל.

בטעם הדבר כתב המאירי על אתר:

בכמה מקומות ביארנו שבאותם הזמנים היו העם נמשכים אחר דברי המוניניים כלחשים ונחשים ופעולות המוניות וכל שלא היה בהם סרך עבודה זרה ודרכי האמורי לא חששו בהם חכמים לעקרום וכל שכן במה שהיה הרגילות אצלם בו כל כך שהיה טבעם מקבל בענין חזק או חולשה וכמו שהעידו בסוגיא זו דקפיד קפדינן ליה דלא קפיד לא קפדינן ליה וממין דברים אלו הוא שהיו רגילים להזהר מן הזוגות וכשתקנו חכמים ארבע כוסות שלא לגרוע או להוסיף מצד אותם ההבלים הוצרכו לרוב רגילותם לתת טעם לדבריהם והוא שאמרו ליל שמורים הוא לילה המשומר ובא מן המזיקין וכבר נמנעו מטעם זה מלומר בה ברכה מעין שבע אם חל בשבת שהרי לא נתקנה אלא מפחד המתאחרים לבא כגון עם שבשדות.

מדברי המאירי אנו רואים בעליל שחז"ל לא טרחו לעקור את המורגל ומושרש אצל העם כדבר חשוב או מסוכן, אם היו מקבלים מזה "חיזוק או חולשה"¹⁸. באופן זה ניתן להבין מדוע חלק מהדברים הקשורים לכשפים נעלמו וחלקם השתרשו.¹⁹

18 על פי הבחנה זו ניתן להבין הוראות נוספות של חז"ל, כגון היתרם של הרמב"ם והרי"ף לשאת "אישה קטלנית" למי שאינו חושש לזה (עיין בתשובת הרמב"ם המובאת בכסף משנה, הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה לא); היתר לטבול עם חציצה שנגרמת על ידי שד (רמ"א, יורה דעה, סימן קצח סעיף ו); היתר ללחוש על נחשים ועקרבים בשבת (רמב"ם, הלכות עבודה זרה פרק יא הלכה יא) - בכל אלו מדובר באיסורי דרבנן וחז"ל התירו על מנת שלא להילחם באמונה רווחת בציבור באותה עת. ודו"ק. ושמו ניתן להסביר כך מדוע בדברים מסוימים חוששים פחות גם לרוח רעה, עיין בתוספות יומא עז ע"ב ד"ה משום שיבתא, שכתבו שאין אותה רוח רעה (-שיבתא, הנזכרת בגמרא שם) שורה באלו המלכיות, "כמו שאין נזהרים על הגילוי ועל הזוגות". ועיין בירור ארוך בעניין רוח רעה בשו"ת יביע אומר, חלק א, יורה דעה סימן ט. ואכמ"ל.

19 דוגמה לדבר: בגמרא פסחים קיא ע"א מוזכרים עניינים שונים הקשורים לחשש מכשפים, וכמעט כולם הושמטו מדברי הפוסקים. ואמנם הש"ך (יורה דעה, סימן קצח ס"ק סא) הזכיר את אחד החששות הנזכרים שם, לגבי מי שיצאה מבית הטבילה ופגשה אדם אחר לפני ששימשה מיטתה, והעיר שם הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי, עמ' שנו, על הש"ך הנ"ל) שבאמת בגמרא נזכרו חששות נוספים, אך הם הושמטו כי ידעו חז"ל שכבר עבר החשש. ולפי דרכנו אין צריך לומר כן אלא שבאמת לא חששו לזה חז"ל מלכתחילה, אבל כיוון

3. מנהגים טובים שמקורם מאמונות תפלות

סוג מנהגים זה דומה לסוג הקודם, אך כאן מדובר במקרה שישנה אפילו תועלת רוחנית הצומחת משימור המנהג הרווח. דוגמאות רבות לסוג מנהגים זה.²⁰

גם כאן יפים דברי המאירי שנזכרו לעיל: "לא חששו בהם חכמים לעקרם וכל שכן במה שהיה הרגילות אצלם בו כל כך שהיה טבעם מקבל בענין חזוק או חולשה". המאירי מציין שאחד השיקולים לשימור המנהג היה מנהג ששימורו מעניק חיזוק רוחני או נפשי לאדם הנוהג בו. דוגמה מעניינת לזה ניתן לראות מכך שצורת כף היד המכונה "חמסה" הפכה לדבר רווח בבתים רבים בישראל, ואפילו מוסיפים לה פסוקים וסגולות, על אף שמקורה בתרבות בני ישמעאל!²¹

ומה לנו יותר ממנהגי ר' יהודה החסיד ורבנו בעל הרוקח שהרבו עלינו הנהגות קבליות מיסטיות שנכנסו לתוך עולם ההלכה! וכן המעיין בספרי החיד"א ובספר סגולות ישראל ימצא סגולות רבות נוספות.

שבעיני העולם היה הדבר נחשב, אף חז"ל נתנו לו מקום, ומה שלא נחשב בעיני הציבור, אף לחז"ל לא היה עניין מיוחד לשמרו.

20 כגון עלייה להתפלל בקבר של צדיק דווקא בתאריכים מסוימים, הפרשת חלה ארבעים יום, תפילה בכותל המערבי ארבעים יום, סגולה המיוחדת דווקא ליום הזה. וכן העמידה בצפירה ביום השואה וביום הזיכרון, שבעיני רבים נחשבת לדבר חשוב ומרכזי מאוד, אף שמנהג זה מקורו בתרבויות גויים. ובדומה לזה כתבו הפוסקים ללמד זכות על המנהג הרווח אצל נשים רבות לנקות את הבית בתשעה באב אחר חצות, שאף על פי שיש לדון שמא יש בזה משום איסור מלאכה בתשעה באב, על כל פנים לדעת השולחן ערוך (אורח חיים, סימן תקנד סעיף כב) האוסר מלאכה כל היום, הניחו להם מפני שעל ידי זה מתחזקת אצלם אמונת הגאולה (עיין ברכי יוסף להחיד"א סימן תקנט). ועיין מאירי תענית ל ע"ב שנהגו עוד מימי הגאונים לרחוץ את הראש כדי לחזק אמונת הגאולה, אך המאירי כותב על זה שאין המנהג נאה. ונראה שהסיבה שיוצא כנגד רחיצת הראש היא שרחיצה אסורה מן הדין ואילו איסור רחיצת הבית וסידורו אינו אלא חומרא, כי מן הדין אבל מותר לנקות הבית. ודו"ק).

21 עיין בדברי החיד"א (פתח עינים, ברכות כ ע"א) ובדברי הבן איש חי (בן איש חי, שנה שנייה פנחס יג; עוד יוסף חי, דרשות, וישלח) שמצאו ל"חמסה" רעיונות על פי הקבלה.

ד. סיכום

כשרב נפגש עם שואל שמעלה לפניו התלבטות או חשש הקשורים לעולם הסוד, עליו לתת את הדעת לכמה נקודות שונות:

הדבר החשוב ביותר הוא לזהות את נקודת המוצא של השואל - האם הוא פנוי לשמוע או שהוא "נעול"?

אחר שהבין הרב את עמדתו של השואל, עליו לחשוב על השאלה עצמה. עליו להבחין אם האמונה התפלה מנוגדת להלכה או לא - אם היא מנוגדת להלכה, מחובתו של הרב להעמיד את השואל על טעותו; אך אם היא אינה מנוגדת להלכה, על הרב לשאול את עצמו היטב מה תהיה התוצאה מכך שהוא יצא נגד אמונה זו - מה זה יעשה לשואל? האם הוא יקבל את זה או שמא ירגיש שהרב מזלזל בו או אף באבותיו שגם הם האמינו בזה? אם הרב מסופק בדבר, וקל וחומר אם הרב חושב שאמונה זו תורמת לחיזוק האמונה אצל אותו אדם, עליו להניח לו ולענות לו לפי דרכו.

עיקרון נוסף ואולי החשוב ביותר: בכל מקרה אין לזלזל בשאלה או באמונה של השואל - כמו שאמרנו, לדעת רוב גדולי ישראל יש בעולם המיסטי אמת. ואף אם הרב משוכנע שלפניו תרמית או אמונה תפלה שאין לה שום מקור, עליו להוכיחו בדרכי נועם ולא בשלילה וכעס שישגו את התוצאה ההפוכה.

דבר נוסף וחשוב לא פחות מקודמו - פעמים רבות השואלים מגיעים עם מצוקות אישיות שהביאו אותם למצב שבו הם מעוניינים במזור בכל מחיר. במצב כזה פעמים רבות מנצלים את מצוקתם וכספם אנשים מפוקפקים שמציעים פתרונות מיסטיים. על הרב מוטל תפקיד מורכב: מצד אחד עליו להזהיר מפני תופעות מעין אלו, בציבור וכן באופן פרטני. מצד שני, גם כאן הרב צריך להיזהר לא לזלזל או ליצור התנגדות אצל שומעי לקחו, שיאמרו לעצמם שהרב אינו מבין ללבם.

שנזכה שתתקיים בנו הבטחתו של הקב"ה (שמות יט, ה): "וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ".